

Cem Behar (2008). *Saklı Mecmua: Ali Ufkî'nin Biblioth que Nationale de France'taki [Turc 292] Yazması. İstanbul: YKY, 255 s.*

Mehmet Uğur Ekinci*

Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü'nden Cem Behar bu kitabıyla zengin ve nâdide içeriğine rağmen yeterince incelenmemiş bir el yazmasının tanımını yapmaktadır. Ekseriyeti 17. yüzyılın üçüncü çeyreğinde yazılmış çeşitli varakların düzensiz olarak bir arada bulunduğu bu yazmanın özelliği, Osmanlı dönemi Türk müziğinin bilinen en eski notalarını içermesidir. Müellifi ise hassaten müzik üzerine *Mecmûa-i Saz ve Söz* isimli bir eser de yazmış olan Polonya asıllı santurî, yazar ve tercüman Ali Ufkî Bey'dir (Albertus Bobovius).

Behar, kitabının birinci bölümünde yazma hakkında literatürde mevcut bilgilerden bahsetmektedir. 18. yüzyılda kataloglara giren bu yazmanın önemli bir müzik kaynağı olduğuna ilk defa Rıza Nur 1932'de yazdığı bir makaleyle dikkat çekmişti. Varlığı Türk müzikoloji camiasında uzun süredir bilinmesine rağmen bu yazma karmaşık içeriği yüzünden *Mecmûa-i Saz ve Söz* kadar ilgi görmemiş ve üzerinde bugüne kadar müstakil bir inceleme yapılmamıştır.

Kitabın ikinci bölümünde yazma hakkında genel bir değerlendirmede bulunulmuştur. Bugüne değin yazmanın *Mecmûa-i Saz ve Söz*'ün bir müsveddesi olduğu zannedilmişti. Fakat Behar, iki kaynağın muhtevasında

* Londra Üniversitesi, SOAS, Londra.
muekinci@soas.ac.uk

bulunan farklı unsurlara dikkat çekerek bu görüşe karşı çıkmaktadır. Bununla beraber yazmanın *Mecmûa-i Saz ve Söz*'den önce tamamlanmış olduğu da şüphelidir. Yazara göre, Ali Ufkî bu yazmayı oluştururken Kantemiroğlu gibi nazârî bir amaç gütmemiş, uygulamaları öğrenmek ve öğretmek maksadıyla dönemin saray, halk ve tasavvuf müziği repertuarından küçük bir derleme yapmıştır. Yazmada müziğin yanısıra çoğunluğu İtalyanca ve Türkçe kaleme alınmış tıbbî, edebî ve siyâsî metinler de bulunmaktadır.

Behar, kitabının üçüncü ve dördüncü bölümlerinde yazma içinde bulunan birtakım ipuçlarından yola çıkarak 17. yüzyıl Osmanlı saray müziğinin nazariyat, bestekârlık, icrâ ve öğretimine dair yorumlarda bulunmaktadır. Üçüncü bölümde özellikle usûller üzerinde durulmuştur. *Mecmûa-i Saz ve Söz*'de usûllerin vuruluşu hakkında hiçbir bilgi bulunmazken bu yazmanın çeşitli yerlerinde bu konuda kısa fakat önemli ifâdeler mevcuttur. Behar bu ifâdeleri Osmanlı ve Batı müziği nazariyatı ve icrâsı bağlamlarında anlamlandırmaya ve konumlandırmaya çalışmaktadır. Dördüncü bölümde ise yazmadaki nota ve metinlerin pedagojik, teknik ve pratik bakımdan bir değerlendirmesi yapılmıştır. Behar'a göre yazma boyunca eserlerin kaydedilmesinde farklı -hattâ çelişkili- uygulamalara başvurulması ve bazı müzik kavramlarının anlaşılması güç târiflerle sunulması gerek Ali Ufkî'nin müziğe bakışını, gerekse devrin dönüşmekte olan fasıl anlayışını yansıtmaktadır.

Kitabın beşinci bölümünde yazmada notası bulunan saz eserlerinin bir listesi sunulmaktadır. Bu listede eserlerin *Mecmûa-i Saz ve Söz* ve *Kantemiroğlu Edvârî*'nda bulunan nüshalarının künyelerinin de verilmiş olması son derece faydalıdır. Ne var ki 80 eseri muhtevî bu liste eksik olmakla birlikte hatırı sayılır miktarda eserin sözü geçen iki kaynaktaki nüshaları teşhis edilememiş ve listeye eklenmemiştir. Yazmanın kendisi üzerinde yaptığımız incelemede toplam 106 adet peşrev ve saz semaisine rastladık ki bunlardan 95'i *Mecmûa-i Saz ve Söz* ve *Kantemiroğlu Edvârî*'nin az birinde kayıtlıdır.

Kitabın altıncı bölümünde yazmada notası bulunan sözlü eserlerin bir listesi verilmektedir. Behar bu listeyi hazırlarken yazmada birçok eserin başlıksız kaydedilmesinden dolayı eserlerin hangi formda olduğunun tesbit edilemediğini haklı olarak vurgulamıştır. Ne var ki sadece formları yazmada belirtilen eserleri dikkate alması ve halk müziği parçalarını dahil etme-

mesi yüzünden liste toplam 22 eserden ibâret kalmıştır. Hâlbuki yazmada 100'ün üzerinde sözlü eserin notası bulunmaktadır.

Kitabın son bölümünde yazmadan nota ve güfte örnekleri sunulmaktadır. Behar, kitabına aldığı 31 nota örneğinin yazmadan başka hiçbir kaynaktan bulunmadığını belirtmektedir (s. 201). Fakat bu örneklerden I, IV, V, X, XLII, XLV, LXV, LXVI, LXXXIII ve LXXX numaralı saz eserleri ile XI, XV, XVII ve XX numaralı sözlü eserlerin *Mecmûa-i Saz ve Söz*'de ve/veya *Kantemiroğlu Edvârî*'nda karşılıkları mevcuttur. Ayrıca notalar yeniden yazılırken asıllarına sadık kalındığı ifade edilmesine rağmen (s. 202) eserlerin orijinalinden bir kat küçük nota birimi kullanılarak çevrilmesinin sebebini anlayamadık.

Bu değerli kitapta maalesef bazı önemli bilgi ve dizgi hatalarıyla da karşılaştık. Örneğin Ali Ufkî'nin “mülâzime” kelimesini *serbend* kavramını tanımlarken kullandığı belirtiliyor (s. 153); fakat bu kelime tanımın değil, aynı sayfada bulunan peşrev notasının bir parçasıdır. Saz eserleri listesindeki II numaralı eser, yazmada makamı belirtilmemesine ve inici karakterde olmamasına rağmen Muhayyer makamında gösterilmiştir (s. 186). Ayrıca bu eserin *Mecmûa-i Saz ve Söz*'de bir nüshasının bulunduğu dair verilen bilgi yanlıştır. XXIX no.lu eserin *Kantemiroğlu Edvârî*'ndeki aynı makâmdaki eserlerle hiçbir ilgisinin bulunmadığı söylenmiş olmasına rağmen (s. 190) bu eserin bir nüshası *Edvâr*, s. 85-6'da kayıtlıdır. Yazmada bulunan Şehnâz Peşrev'in adının “Şehriyârî” olarak okunması ve notasının Şehnâz yerine Muhayyer makâmının donanımıyla verilmesi (s. 219) talihsizliktir. Kitaptaki 184 numaralı dipnotun yanlışlıkla 189, 190, 191 ve 192 numaralı dipnotlarda metnin içeriğine uymayacak şekilde mükerreren basılması ise bir başka talihsizlik olmuştur. Ayrıca bazı eserlerin yazmadaki varak numaraları hatalı verilmiştir. Örneğin XVI no.lu sözlü eserin varak numarası kitapta yazıldığı üzere 275b değil 270b, XVII no.lu sözlü eserin varak numarası ise 278a değil 271a'dır.

Cem Behar bu kitabıyla Fransa Millî Kütüphanesi'nde yüzyıllardır gün ışığına çıkarılmayı bekleyen bir yazmaya dikkat çekerek Türk müzikolojisine önemli bir hizmette bulunmuştur. Yazmanın tarihî serüveni, fiziksel durumu, ve muhtevası hakkındaki değerlendirmeleri yerinde ve bilgilendiricidir. Yazmanın çeşitli yerlerine dağılmış, kısa ve muğlak bilgi kırıntılarında hareketle dönemin müziği hakkında yürüttüğü zihin jimnastiği

takdire şayandır. Ayrıca yazmadan önemli gördüğü sayfaların tıpkıbasımlarını vermesi yazmanın gizemli, karmaşık ve zengin içeriğinin okuyucuya daha iyi yansıtılmasını sağlamıştır. Kitapta karşılaşılan birtakım eksik ve yanlış bilgiler çalışmanın biraz aceleye getirildiğini düşündürse de bu durum neredeyse hiç bilinmeyen ve oldukça karmaşık bir kaynak üzerinde yapılmış ilk çalışma için anlayışla karşılanabilir. Behar'ın bu faydalı teşebbüsünün ardından yazmanın detaylı biçimde incelenmesi ve eldeki diğer müzik kaynaklarıyla karşılaştırılması elzemdir. Bununla beraber yazmanın tıbbi dair içeriğinin de en az müziğe dair içeriği kadar zengin ve üzerinde çalışılmaya muhtaç olduğu kanısındayız.